

ఆత్మవ్యక్తి

రవికొండల నేలకడ రావు

ప్రొఫెసర్ గొంగిరెండ్ల రామకృష్ణారావు

ఆత్మవ్యక్తి

అంకిత స్మృతి

నేఁ బుట్టిపెరిగి ప్రేమించునట్టి

ఇంటికి—వాకింటికి

వీధికి—వాడకు—

1892—1908

—“వీరిపాటలు, పద్యములు, స్వచ్ఛమగు దేశ్యప్రకృతిని
ప్రాణప్రదముగ స్వీకరించి, గుచిచెడకుండ, రంగు నాడకుండఁ
జదువరుల కిచ్చుచున్నవి. ఇవి కేవలము గ్రామప్రకృతికిఁ
బ్రతిబింబములేగాక, మానవ స్వభావముయొక్క
శాశ్వతానందమునుగూడ నంతర్లీనముగా స్ఫురింపు
చుండును. — —”

పదములు. పాటలు

“అమ్మ!

కాలువపట్టి తాతయకుఁ బుట్టి

- మా ప్పెమ్మన నేద్యమున్ జేయు మాదునాన్న చెట్టఁబట్టి

మా కెఱుక రానట్టినాళ్ళఁ బోతినట యెప్పుడో?

నీదురీతిఁ బగటు ప్రతిమ యొండె పటం బొండె

జతపడదుగ.

అక్కో చెల్లెలొ యుండియున్న

సరిగా నారూప మారూప మావా క్కావాక్కని

నిన్ను నా ప నొకసంపత్కోభఁ గీర్తింపనొనొక్కో!

ఏమన—

తండ్రికూపు కొడు కొమొ :

తల్లియుం గూఁతు రెందొక్కచ్చె వెలయుంఁత్రు

చల్లనగు చూపుల్ నాదు మాచాయలన్.

నమ్మవో మాట—అగ.గొ!

నీకిమ్ము దోఁప నామె యామెయు వారలయమ్మలట్ల

యాటఁ బొటఁ బొడుగు పొట్టి సగపడుకళ

నెసకమెసకంగ మసలువా రిరుగుపొరుగు.

అలభాగ్యం బిఁక మాకు లేదుకద

నీ వావేళ నీ మా ముగుర్ కలిమిన్ దన్వివహించి

జవ్వనమునన్ గాలంబునొందావు.

చెల్లెలుపు ట్టుత్తది : మేము మువ్వరమె.

ఇం దెవ్వం డొకండేని నీ యలరూపమును బోలునే మొ

తెలుపన్ బ్రార్థింతు ని న్నమ్మరో ?

ఒక్కరుఁడు వ్రాయయత్నించు నూహ లెన్నో :

ఒక్కరుఁడు చిరునగవులఁ జక్కఁబలుకు :

ఒక్కరుఁడు జ్ఞాన మార్జింప నుత్సహించు :

ఇందు నెవ్వరిపోలికై యుందు వంబ !”

“అనుఁగుం బుత్రక !

నాదురూపమును మీ యా మువ్వరన్ నిర్మితిన్ :

కన మీ వృద్ధియె నాదు వృద్ధి యలమీశాయంబ నాశాయ

మెందును మీ రందఱు సేయు సత్కృతులు నన్నుం బాటు ;

మీ రెంతయున్ మని సత్కీర్తి గణింపఁ

జూపు నలయమ్మన్ బుట్టినా రం చిలన్.”

వల్లెటూరను మఱుమూల బందుగులను జూచిపోవచ్చి
యేమియుఁ దోఁచకుండఁ

గూరుచుంటిని చావడిఁ గురిచిలోన

నంస్మృతీ !

నీదు చంచలక్షణిక మంతఁ జింతసేయంగ నేటికి ?

చెలుఁడు గాఁడు, బాంధవుఁడు గాఁడు, నగ్గఱవాఁడు గాఁడు
తలఁపుగొనఁదగువాఁడు గాఁ డిలను నేఁడు కలఁడో లేడో ?

ఏ కడలఁ దాఁ గలిని ద్రావి మసలుచున్నాడో

ఆ ముష్టిమనిషి కట్ట !

కడచిన పుష్కరంబునకుఁ గన్నలురెండును బోయి

బాట, సంగడులదరిన్, బయిల్లఁ

దను గ్రమ్ముజనంబుల కింపుగొల్పు

రాముఁడుపద మట్ట బావ యని ముచ్చటఁ బల్లవిపెట్టి పాడ
నెన్నఁడో—

యిపు డున్నయట్ల మసనం బొరినంతువు లేనిపోనిదే.

అలపాట విడదీసి వాని దలపోయఁ రాదు ;

ఎందేని రా దలవానిన్ బెడఁబాసి పాటఁదలపోయన్

ముందు విన్నట్టి యా కొలఁదిన్ రాముఁడుబావ రంగమని

సంకోదించి గొంతెత్తి వీధులలోఁ బాడిన వానిపాట

త్రుటి విందున్ గందు సంతంతనే.

ఒక్కమానిసి కోయవార డక్కటకట !

మట్టమధ్యాహ్న మెండలో మంటి బొరలు—

చేట జల్లెడ చీపురు చిట్టిముంత

పెద్దముంత మంచము తొట్టి పెద్దబడద

నడరు గుంపులాళ్ళ గుడిసె యండగలదు :

కలదు ధర్మచావడి : చెంత గలదు చింత.

అంతయెండను వార డొక టరయబోడు

వెలికిలంబడి యింకను వలినినణకు

“సచ్చిపోతుంటి మాత్రొందు తెచ్చిపట్టి

పున్నెమును గట్టుకొను”డని మూల్గు మూల్గు.—

దోచె నామది : “జాల్మి నీ చలి నీటు

వీడు బ్రదుకంగ నేటికి నృద్ధ టంచు” —

తత్తణము వాడు స్వగత ముగాత్తమంద

ఎట్టి బ్రదు కెట్టు లగుచుండె నెవరు లేరె

నన్ను బ్రదికించు వార లన్నాయ టంచు

గట్టి కే కిడి మోము చూపట్టె నిట్టె—

అట్టి మోము వేటొందు చూడము మిటింక—॥

తుమ్మచెట్లవెనుకఁ దొగరుప్రా ద్తొటగులోఁ
 బక్కఁ బల్లెటెంకివంక నిట్టె
 చవితిచందమామ జంట రోహిణిచుక్క
 కాంతు లమరఁ గళను వంతుకెక్కె

పూచిన పెద్దమ - మిడులు
 పూపగెలల్ తలఁదాల్చుతాళముల్
 కాచినచింతచెట్లు చిగురాకునుబోసెడు నీడచెట్లు-
 ఎంతో - చిరకాలమైతి సనుదూరములై యిరుగ్రేవఁగాలువ
 జూచుకొనంగఁ జెల్లెడిని సోకెడు మందమరుత్ప్రసన్నతల్

దక్షిణపుఁబైరుగాలి యంతంతఁ దిరిగి
 యెదురుపడవలఁ దెరచాప లెత్తఁజేయ
 ననుసరితజనక్రమమున నైదొ యారొ
 ధవళధౌశబుద్ధుడములు శనుకుచుండె

దూరము సన్నగించు నలతోయనుదీర్ఘపువీధి
 నల్ల నేపారుచు నెడ్డునొడ్డుఁ బిలు పానుక
 భారపుబల్లకట్టు వెదాది సడాడుచుండె
 గడఁ దాల్చి యొకం డొకత్రోపుమాత్రనే
 సారెకు వచ్చిపోవు జనసంఘములన్ దరియించు తొట్రుతో.

తలిదండ్రుల్ తనచిన్ననాడే చనిపో

దా నెందో పెత్తండ్రితోఁ జెలియల్ పత్తలితోడ నిందుఁ

బెలుగఁ జెల్లించినారంట

యొండొరులన్ గ్రమ్మిఁ జూచుకొని యున్నదేవుఁ —

పెండ్లియై పెద్దయై చెలియల్

దాపున నత్తయింటఁ బత్తితోఁ జల్వొందునీడందఁ

దా నలకర్ణాటమరాటదేశముల విద్యన్నేర్చి

యుద్యోగియై శలవందంగను మోమువాచి యొకఁడై

సంసారికాకుండ నందులఁ బ్రాయంబును బుచ్చువాఁడట

—“ ఇతెందుఁ వచ్చితే గంట ” —

ఈతెలుఁగుంబుట్టిన వాఁడే యన్యు సది యేతీగోనదిం చేస

డిఁ — — పలవించున్ మది

నొక్కొకళ్ళ గుఱుతుంబట్టంగఁ

దోబుట్టుతాఁ దలక్రిందుల్ పడినట్టి పల్లః —

అపుడే తగ్గించు మాతృస్మృతిన్

కులుకున్ సేవను మాన ;

నావ యువరిం గూర్చుండి

యంతంతదవ్వులఁ జూపట్టుచుఁ బాయు

చేలఁ బనులన్ బొంచున్న పాలాల

లోఁ దలపోయున్ ;

తలపోయుఁ జుట్టు నుడి నాంధ్రంబెందు విన్నిగఁగెనె .

౫

నా వెన్నతట్టు దప్పెట వినంబడ
 నిట్ట కనుంగొనంగ వెన్ద్రోవను జూచితిన్
 వడి నిరూపణ నేయఁగ
 బంధువో సఖుండో వరభాషియో యనుచు నూహలుబాత్రను:
 కాని గొలుఁడే !
 తా వడి వీధి నాడుచును దప్పెటఁ దట్టెను
 నాట సందడిన్.

నన్నెంచి తఱచకున్నను
 వెన్ను తెఱవు నేను జూచు వేడుక లేలా?
 అన్నా! ఆ తప్పట కా
 కన్నె నులుకు గొలిపి నింట
 ఘనప్రతిగుతమున మిన్నంకఁ దోఁపఁజేసెను
 ఉన్నే సనుబిలువకుండ
 నొంటరి జను నన్.

౬

నంతలోఁ గొన్న యొకకొత్తముంతతోడ
 నుల్లికోళ్లతో మిర్చితో నుప్పుతోడ
 నెల్లనస్తువు లొకగంప నెత్తుకొనుచు
 వెళ్లుచుండ నింటికి మల్లి పిల్ల యోర్తు

౯

చెఱుకుతోటప్రక్క జిన్ని కాలవయిక్క
జేనుకోసినట్టి కోనఁ బడిన
యడ్డదారి బట్టి యరుగుచునుండె
నా పిల్లయోర్తు వేగఁ బల్లెఁ జేర

పొద్దుకుంకెడు

నీరెండ పొడుగుచెట్ల నిల్చినట్టులెనిల్చి కోమలతఁ గాసె
పక్షిసంతతుల్ కూసెను
వాతపోత మల్లనల్లన శీతలం బగుచు సోకె.

పల్లెఁ జేరు దారివైపు నే నెఱుఁగఁగి
నెట్లు పోవు- త్రోవ యేది యంటి
తనదువెంట రాగఁ గనఁబడు ననెకదా
చిన్నిపిల్లయయ్యు జిరునగవున
నన్ను గ్రొత్తగాను నెన్నుచుఁ
దా నెంతో యల్లపల్లె చక్కి నెఱుఁగునట్లు
గరువమడర నన్ను గట్టుగట్టును ద్రిప్పి
తుదకుఁ బల్లెఁ జేర్చె దొడ్డపిల్ల
అడిగె నెవరియింటి కనిచెప్పి
యెందున్న నాదు చుట్టములను మోద మెనఁగఁ
దాన యెఱుఁగునట్లు తఱచి మాఱిడిగెను
చెప్పునంత యాపి చెప్పె నిల్లు.

పిల్ల తనదూదారి వెడలెను

నాదారి నేను జనితి.

కాని యెంతయెటుక కలదివోలె

పిల్ల కనుబచ్చెఁ దనపల్లెననెడు-

పుట్టుతెలివి యాత్మ నిలిచె.

2

అపల్లెనాపల్లె యూచనఱుచేసి

మాపల్లె కొక్కఁబ్రాహ్మణుఁడు గా నచ్చె.

అతనిజీవిత మారయంగ నచ్చెరువు

మతిగల్గి యొకకొన్ని మతిలేక కొన్ని

సనులుచేసెడుతీరు - పరికింపఁ బొడము

వినువారికదియెల్ల వింతగఁదోఁచు

చుట్టుపట్టాల్లలో శుభము నశుభము

దిట్టతఁ దిరుగుచు ఁదెచ్చును ధనము

తెచ్చినయది బొడ్డు దిగ-కొంగు గట్టి

యెచ్చట నెప్పుడు నేమటఁబోఁడు

మమకారమున గాని మఱి లెక్కపెట్టి

సుమాతి నేనాఁడొ యాసాము సర్వము

నంతర్పణం బంచు జాల వెచ్చించు.

ఎంతయుము పైతి యింతంతచాని
 తెన్నియో గడియించి యెల్లను చాల్చు
 వన్నెచిన్నెలు మీఱ వానిని మచ్చు
 మెడ కొకరెండింటి మేలేర్చి వేయు
 నడుమున కొకరెండు నయముగ గట్టు
 తలకిరె రెండింటి చలపాగ చుట్టు
 మెలపు వానిని విప్పి మిగులంగఁగొల్పు
 పెండ్లిపేరంటంబు పేరెత్త డెప్పుడు
 దిండ్లు పరుపులపై నృప్తియే లేదు.
 ఒకప్రాతయింటిలో నుండుఁ గాపురము
 నకలసంసారంబు సాగించువాని
 కంటె యాతనపడుఁ గడుఁ దుడ్చి యలికి
 యింట ముగ్గునుబెట్టి యినియవి యంట్లు
 తోముకొని నండుకొని శోరంబుభక్తి
 సామిఁ బూజించుకొని సరిఁ బ్రొద్దుతిరిగి
 పోయిన తరువాత భోజనముచేయు
 ఏమెడ నెవరైన నేమండి యన్న-
 ఒకమాటు నవ్వుచు నొప్పుగఁ బలుకు
 నొకమాటు చిట్టించి యొప్పరికించు
 వీరువా రనకుండ విశ్వంబు నెల్ల
 సారెకు దూషించి నన్నుతిఁ జేయు

గావిపుల్లలు తాటిగాలిసమట్ల
 గావలసినవి యెక్కడివి కూర్చుకొను
 నీ కేల యోభగను వెమ్మె బ్రెళ్ళింప
 నీ కేటికని యెదుర్చుకొలు కలుపు
 మాసనీయుడె నెట్టిమానిసి కాని
 పాసకా లని వాసె బ్రజ లాడుచుండు.

* * * *

అతఁ డొక్క కేలు మా యరుగుప్పె బండ
 సతము నచ్చొట మంచమున నేబండ
 ఎపుడు మేల్కొంచెనో యుంకఁదెల్పాట
 నపుడె లేచుచు బాడె నలమేలుకొలుపు
 పులిహోర పొంగలి భూముస్తు'కాని
 మేలుకొనుమీ కృష్ణ మేలుకొన్నుండు
 పులిహోర' పొంగలి' పొడవు గెట్టిండు
 తలదుకొని తనలోనఁ గాఁ ద్రోచుచుండు.
 మంచిగంధముపూత మతిఁ గొందుకాని
 మేలుకొనుమీ కృష్ణ మేలుకొన్నుండు
 గంధంబు గంధంబు గట్టిగా నొత్తు
 మంధకోద్ధర యందు మతి—చేతులెత్తు
 ఆరీతినే కాన్పివైనవి యెన్న
 పారాయణముచేయు వరుస నన్నింటి.

కోడికూయఁగలేదు కొంత నేపింక -

పాదక 'నిద్రిస్తు' పానకాల్" అనిన

అకోడి కాకి మి మ్మొటచి మేల్కొలుపు

నా కేటికప యన్న నాకెట్ల తెలివె

యని చూతఁ డాడు నే నద్దాని కింక

నననేమి యున్నది? అతిభక్తి నహవా!

దేవుని తేపెడు తెలి వతనికుండ

నీవేళ నావేళ నేటికిఁ దలఁవ?

౮

కోయిల! యూరకే యెటకొ గూయును పోయితి వేయి?

ఆగు—

నీనేయఁగనైనకార్యమును జెప్పవఁ దప్పక నేనునన్న వో-

అయతమైన కూర్మి నిలువంద ననంగి పనంగి

పిమ్మటఁ గాయఁగలేక యొండొరులభాసి

దవున్ జరిఁగుంచు భర్త నాస్వాయముతోఁ నొందు

నలభార్యకు నాదొకప్పుడఁ దొప్పునూ !

తుచ్చవినోదనాదములతో మితిమీత్రము పట్టణంబు

నందిచ్చకు రానిజీవనము నేటికి నివ్వఁ డిట్లు? చూప!

నుస్వేచ్ఛఁ జెలంగు జానపదవృక్షలతావళిమూరుతంబునన్

స్వచ్ఛరుతంబు గొల్పి

మనసంగతులన్ విశదంబు నేయుమా!

ఇక్కడకెంతోదూరమని యెంచకు మార్గమునందు నెల్లెడ
 జక్కనిచెట్ల కెంజిగురు చల్లనికాలువ నీరు గొంచు
 వన్నెక్కిన యూడ్పుచేలు
 మొవులేయు ననంటులు
 కాయుకొబ్బరుల్
 మక్కువెనంగఁ గన్గొనుచు మానిని జేరెడు నాదుహూటలో.
 ఎచ్చటనుండునో? కలికినెవ్విధిఁగాంతునో
 యెట్టివేళ నెమ్మచ్చునఁ దెల్పనొనో యని
 మానసమందునఁ గొంచఁబోకు
 నానచ్చిసమచ్చెకంటి
 నొకనాగరభర్మరహస్యహర్మ్యమఁ గచ్చెరువొచుఁగాక
 యరయందగు నీమునుముందె నిచ్చునున్.

కలదొకచిన్నిపల్లె కలకంఠమ !
 చైత్రవికాససంపదన్ జెలఁగెడుచెట్లగుంపులకుఁ
 జేరెడు నిల్లటికంఠఁబుట్టులన్
 గలకలమంచు నొప్పునది.
 కాంచినమాత్రస నీవు మళ్ళిరాఁదలపవు సుమ్మి—
 అందుఁగొన డాసెడు బాలరసాలసాల
 మాలలితదళంపుఁగెంచిగివిలాసము జూచిన
 యానవాలుముంగలనె నివాసకుఁడ్యసితకాంతిని
 సోరణగండియొందు లోపలిగది చూపు.

దాన నిశఁ బండుకొనంగను వచ్చి నాడునెచ్చలి నిదురించి
 నన్నుఁగని చిత్రమటంచును లేచిచూచి
 వాకిలినలరించు వెన్నెలలఁ గ్రేలెడి పయ్యెర—
 కత్తనిద్దురకొమెలకువగొన్న పిట్ట గుఱి
 మెండుగఁ గారెమునీరుతోడుపాటలు
 విని- వెండిఁబండుకొనుతావు నెఱింగి యెఱుంగఁజెల్పు
 నాపలుకులవన్ని నీదయిన స్వామమనోహరగీతిగ్రతుని
 నీకంటిపాపలో నారూపు వెలయించి
 నాకంటిపాపలో నీరూపు నిలిపించి
 చూచినట్టిచూపు లెడమాయెనో వనిత!
 చూపులెడమాయినా గూపు లట్లేసిల్చి
 ప్రేమలెడయింపవో వనిత!
 నీపల్కుతీయాన నాపల్కు ముఱిపించి
 నాపల్కుపల్కులో నీపల్కు ముఱిపించి
 పలికినట్టిపల్కు లెడమాయెనో సుదతి!
 పల్కులెడమాయినా కుల్కు లట్లేసిల్చి
 ప్రేమలెడయింపవో సుదతి!
 నీవు నే ననుకొంచు నామనంబున నెంచి
 నేను నీ వనుకొంచు నీమనంబున నుంచి
 కడపినట్టిప్రొద్దు లెడమాయెనో పొలతి!
 ప్రొద్దు లెడమాయినా వాద్దు లట్లేసిల్చి
 ప్రేమ లెడయింపవో పొలతి!

సదమలతార కాంధమగు శర్వరి సందలు భోజసంబులై
కుదురుగఁ గూరుచుండి నుభగోష్ఠిని నిద్రకుముందుఁ బుచ్చుచోఁ
బదఁపడి దీపముల్ కొడిని భారము దెల్పుచునుండె నింటిలోన్
జదలకునంట శాంతిమయనాదము చొప్పుడుచుండె రోదసిన్

మధుకర్మ బైత్తుకుండొకఁడు మాటికి సయ్యెడ ముద్దు ముద్దు యం
చెదురుగమూసియున్న తలు పించుక చూపెడు వెల్లికాంతిలో
ముదముననిల్పుచున్ దనగుమూకుడునన్ గలదాని మ్రింగుచున్
గదలక—

“అమ్మగారు! ముదుకన్ గబళంబొకటంచు” నార్చెడున్-

దయకలయల్లులుంటినని తామణియున్ బనిపూర్తిచేసికొం
చయెడఁబదార్థశేషముల సన్నివి కూర్చుక యంజయూవలన్
వయిచుచు వాని కింత యిడి ద్వారమునున్ గడపెట్టె.

బిత్తుడుం గ యుసిడినట్టి జేదొ తిసఁగల్గెడి జేదొ
విమర్శనేయ కే తసదగు చీకుదారి సడతప్పక
సల్లనిమూకుడందు వైచినయది మెక్కుచున్
సతనశేషపుటారుపు తోడనే చనెన్.

ఇంకఁ జెప్పంగనేటికి నింపుగులుక
 గచ్చకాయలు గవ్వలు కాళ్ళగజ్జి
 చిన్నిబిన్ని తొక్కుడుబిళ్ళ మున్నుగాఁగ
 నాటలెన్నియో మేమింక నాడవలయు.

మఱియున్ సుందరమైనయిందు ప్రతిబింబమున్
 జలం బందు నేఁ డరయన్
 మానిని యేయెడన్
 ముసలియయ్యన్ గాక ప్రాణేశుగన్
 దరుణప్రాయుని నందునంచు మన పద్ధతి సేప్పఁగా విందు
 మమ్మరొ నే నిందునిభాస్యజెట్టిఁగన.
 సహ్యాడ్కిన్ గనన్ గోరెదన్

ఈయటచేతిన్ జూచితె
 యేయేడునఁ గాని యింతయెట్లుగ గోరె టో యనమ్మ! పట్టిపదే
 చూ డీయేడున నాదుభాగ్య మేమనవచ్చున్

కావునను వేకువనె లేచి
 నూవుపొడుము పులును పిఱుగు పోసి చలితి నెందుఁ బట్టి
 యాడుకోవెళ్ళుమా యంచు వీడుకొలిపి
 నన్ను వేగిరింపఁగదమ్మ మున్న-
 తల్లి!

గావచ్చును మే మాడెడుతావునకును
 నెంతయునుముదంబున జూడంగ నచ్చును మా మాటల
 నీవుకినియకు మిఁక నేను నిద్దురఁబోదున్.

౧౨

అసలే స్వప్నము - అందునాటకము - అంశ ర్నాటకం బంగు-
 చూడ సమ స్థం బిఁక మిధ్యకాక యెటుతధ్యంబాను?
 కానీ కనుల్ విషయాసక్తి ని జూచినట్టివికదా
 వేడ్కన్ గలన్ సర్వమున్.

మృషయా వేసము, లాడినట్టిపలుకుల్, - ఇంపైనచెయ్యు,ల్లుతుల్,
 మృషయెల్ల నలకాలమందుఁ గనులిచ్చున్ బొందునానందముల్.

* మేలుకొన్న మదికి నెంతొన్నతినిగాల్చె
 సంస్మృతిన మూలమింత కనఁబడ
 దొకముచ్చటగను శెప్పుకో వీలుగాదు.
 పలువురకును వింతయైన కలయ టం దోలిఁ జెప్పఁబోయి
 తుదకు నొక్కదాని చెప్పనే.

వేళ రాతిరంచుఁ “జెవుడు” వేసములని చెప్పుదున్
 కూగుకొనుచునచ్చినట్టి కుతపనిగఁ గంటినఁ
 చారసిసది చెప్పఁబోదు నంతకంటెఁ దోచజే
 కాని కలనుగన్న నాదుకొనుకంటె సత్యమం
 చానఁ “జెవుడు” ని త్తేము నేనానందముపొందెదన్.

పచ్చనిపచ్చికలే మొలచి బొగను లుడిచు నొడ్డుకోణుమన
వచ్చెడు గొతమీసదిసనొంబుగుతొంబును నొంబుగుమనోన్
విచ్చెడు తెల్లతెక్కలఁ బ్రసేసియుల్లెన బలగాని పొట్టిగిరి
బొచ్చెనులేని తేలును పిన్నుతనకోభయు ఎనమిచ్చెడన్

నడచితి విహారమోనం బడగఁగ నొకకొంత వున్

నచ్చోఁ గంటిక

బుడకలఁ గట్టలఁ బుల్లల వడివడి నడిచుంకి

తీయువారల జనులన్.

స్త్రీలుం బురుషులు పిల్లలు—

తేలిదరికివచ్చుతెల్లుతెట్టను గల

యే తేలికబెండ్లెననునరె యాలాగునఁ గోప

దాని నాకట్టుచునున్

కట్టలకట్టుక నెత్తిన్ బెట్టుకొనో

బుట్టలందుఁ జేర్చుకొ యెట్టో

మెట్టన్ దవ్వన గల తమపట్టులకుఁ జీర్చి

మఱలివచ్చుచుఁ జనుచున్

పెద్ద యొకతీర్థమట్టుల నద్దుఁగొనిసి

లంక నెందును దామెయై

వంకవంకఁ బైకిఁ దలచూపఁదొడఁగిరి

వారిమచ్చునరయుచును నట్టె యొకదూర మరగితిఁగన !

బంగరుపచ్చతీగ మోడపట్టున హత్తి మెఱుంగుఁ జిందఁ
 గాళ్ళం గడియాలు సొంపిడఁగి
 లబ్ధవయోవిభవాస్పదంపుర్బైటం
 గుబుసంబునూసని యెఱుఁగ మొటి
 గుళ్ళును నానుకోళ్ళు త్రుళ్ళు
 గతి మాయచుట్టు లొగయన
 గొమరా లగపించె నేర్పుకో

ఓర్తుక యది

తలను దనయుత్తగంపఁ గొంతయేటవాలుగ
 నిడుకొన్నదగుచు నడివడిఁ జను. . .

అది కోడెకాదు చూచి

“మఱదలా ! ఎన్నిసా రిట్లు మఱల మఱలఁ నిరుగుదానవు?
 సాయ మెవ్వగును లేక?

పుల్లలెన్నియొ యచ్చోటఁ బ్రోవుజేసి తప్పియెల్లను
 నెప్పటికాను మాయ—నిట్లు నీయొంటిసేతిపై—
 నేనురాన ? సాయపడుదున ? యంచును నరసమాడె.

అందకతై నగియె

నయినప్పుడే యగు నొకరితోడ తనకు నొప్పదనుచు.—

వాఁడు మెఱసె

నెవరితో డనసరములేక నవ్వినావ పిల్ల నగితివ ? యని.

గడ్డముపకీరు గొతమియొడ్డునఁ జనుచుండఁ
హిందినొప్పు నుగీతిన్ దొడ్డగఁ బాడుచుఁ
బైకది గడ్డపుటడ్డు నొకనన్నగతి వినిసింపసి

అతనిపాటనేనపుడు-అతనిప్రక్క నపోవుచుండి
సంప్రీతి మాటునల్కుకొని
తేవును మాపును పాడుకోగనె* గీతిగ యంచునొచ్చ
నెడఁ గ్రేవను మిత్రునిమాటమంతిలో
నాతరి నంతయున్ మఱచినాడను నంస్మృతిదూరదూర్భవ
ఇంటికివచ్చి యిచ్చభుజియించునెడన్ దలపోసినాడఁ
జే ఘంటముపత్రముని స్మృతి గట్టిగనిల్పుచు
యోజనల్పితిన్
వింటిని వీనువిందుగను వేగమపోయెనే పాటమాటనఁ
'చంటునె' నిద్రవోతిని
తదాదియు నంత్యము తోఁపఁజెంతకున్.

“పర్సె” యనునట్టి యొక నడుపలుకుమాత్ర
మెట్టులోతోఁచు: వెనుముందిఁకెట్టులున్న
మధుమధురగీతికాద్యంతమృదులశణితి
మఱచితి నటందు: “పర్సె” నే తఱుచు ననుచుఁ
బూర్వపరపదమెదఁగొల్పి ముదము గొందు.

అలమునిచీకటిన్ బయనమ్మై తెరచాసను—చిన్నినావ
యావలిదరి సంతి గాలిఁగొని

యగ్రజలం బిటులట్లు పాయగొఁ జలసముదాపుచుండె
మృతినక్త మహాత్మనపుస్వయాపముం బలె
గనుకొద్ది సూక్ష్మతగభావము నొందుచు దవ్వుదవ్వులన్

చిరతరప్రసిద్ధమయిని చింతకొమ్మ నెడసి
యొకటొక్కటిగఁ దలక్రిందుపెట్టు తెఱకలవిదల్చుకొనుచు
నదీతలాన నెగుఱఁ నొచ్చెను పగటిగుడ్డెల్ల మఱచి.
దక్షిణాశాంతిమలయవా తొంగురగలు లేడుపాయలఁ
బోనుకొం చినుకసలలఁ దీరసోపానపంక్తులఁ
దెరలి తెరలి గొఱమీపుణ్యవాహిని కాంచనయ్యె.
చిట్టిపాపనితొలిచూపు వెలుపు మెఱసి
యొక్కచు క్కొక్కను క్కింక నొక్కచుక్క యనఁగ
సాంధ్యారూపపుఁబోక సందగించెఁ జిన్నిచుక్కలు
మింట్టిపై నెన్ని యెన్నో.

సంతోషస్థాయి తాల్చెన్ సకలమును మనోభీష్ట మందంగ
నేనో—చింతామగ్నుండ నయితిన్
జరపరిచితచింతల్ స్మృతిన్ మేలుకొల్పన్

కాంతాకంఠస్థవాఙ్మయసముదిత
మనఃప్రేమసంబంధమోనా
సాంతంబై భావవిస్ఫురణము
మమశుద్ధాంశురంగాన నొప్పిన.

ఎఱుకతిన్నగరాని చిఱుతపాయమునాఁడు
చెల్లెలాయం చొకపిల్లతోడఁ
దల్లినినేమఱి కల్లబొల్లాటల నాడును
రాత్రులఁగలలసయిత మేమిద్యురము
నాటనే మెలంగుచునుండి

పలవరింతలఁ బరస్పరము బిలచుకొనుచు
జోకొట్టినఁ దనిసి నిద్దురవోయి
యుదయాన నొండురు ముదముగనుచు

దినదినప్రవర్ధనంబు సుస్థిరము నైన
చెలిమి చేసినవారము- తెలియ దిప్పు డెట్లు విడిపోయినారమో
యింతి యామె యొక్క యత్తింటికొడలై యొక్క-డలనొ
కాపురముచేసి దురదృష్టకారణమున బొలయప్పుడ
తనభర్త కాలమంద బ్రదుకునుగ, మంతరోసి
జీవన్మరంబువోలె నున్నది నేఁడు కన్జాలిపుట్ట.

గొప్పవహించునానమెఱుఁ గొమ్మ మఱొక్కతె
కొండపిండులక దప్పని నాల్గునా శ్చేటూచనన్.
జటిగించుతలంపునుండ పెన్ముప్పుగ

మామకా స్తవరు, బోలికలేని యువప్రసిద్ధు

నాయొప్పులకుప్పనాథు

నిరు డొక్కట మ్రొంగను మృత్యు వక్కటా!

మానిని మోర్తు

నామతోకమాన్యసము దృఢమైతిశాలికిన్

(బ్రాణపదంపుభార్యయియు ప్రాయమునందునె పోయె

తత్సఖుండో నిరతాథ నామెకియి యోజనసేయుచు

జీవమెల్ల-ఆచారగు ధారనోసి

కనుజాలున బాష్పము లోడ్చు సారకున్.

ఇదియొక కొన్ని హృద్గతము

లిట్టివెయింకను ఎన్ని మెన్ని మోయవిరళ సంస్మృతి గనుచు

నందు యోగము గడున్యభాష్పపుష్ప వజనితంపుటూర్పున

ఘనంబగు దుర్భరభావసంగతిన్ దవిలితి

మొన్న మొన్నకివి తల్పున నట్టివి-విసనోయనన్.

ఆలోచింపకుమంటి-మానగలదా?

అస్మన్మనోదుఃఖశీలాలాపిత్యము

మిత్రరాజుగచాట్లన్ నాదుసా ల్లంచుటల్ - నీ.

ఆలో మ్రోసిను దేవతాలయపుఘంటారావ మానింపనే

లోలో నీకిది సంస్మృత్యాదు నలవిప్రోత్తరసు నూహింపనే.

వేమఱుగణించు నెనుఁబదిఁ బైమోయుచు
దంతపటిమ వదలుచునున్నన్.

నామాతామహాసత్తముఁ డేమాత్రము నరకునేయ
కేడ్డెఱ నొకచోన్

కునికెడుదీపముముందఱకును జని

పులకండపల్కు కొంచెము నోటన్ గొని

పటపటరావంబునఁ దనమంచముపైకిఁ జేరి

తఱచగు శాలువ

ముడిఁగినమేనఁ గప్పకొని పొందుగఁ గూర్చుని

బాలకృష్ణుడుందుడుకుపదంబు బొడిచును

దోడుతఁ దాళమువైచుకొంచుఁ

జొప్పడు తనతన్నయస్థితిని బైకొనుచుండను

జన్మమెత్తి తా నెడరులఁజిక్కి

దుఃఖమొకియింత యెఱుంగనివాని కైవడిన్

అప్పుడె యన్నముతిని నేనొప్పుగ నావృద్ధుపజ్జనొఱుగుచు
నింపాయప్పటన్ విని

గొప్పగుతదురస్థలంబు కొలఁది నిమురుచున్.

అయీ! భోజనమైనదొ హాయిగ గొత్రంబునెత్తి యుండు

నాకున్ సీయుత్సాహ మరయ

నెంతోయగువంత యనుచు నొడివితినిట్లున్.

వచ్చనిదబ్బపండుబలె భాసిలుమోగి

వజ్రరాజమున రిచ్చనడంగిఁ జేసెను శరీరవటుత్వము

లచ్చిమీలు మా పచ్చనడంగి, నీని వెలయన్

నడువీధిని నీవు తొల్లిపో— మెచ్చసిగుబ్బెతల్

హయలమేరకు మేరయలేదటందావే?

చల్లనితోటకాలువలనాయల సొంతకుటీరమందు

రంజిల్లుచు నీవుసమ్మచుయుఁ జేసికాపుర మాలకింప

మాయుల్లము పల్లసింపు

నిపుడుండిన నొండొగుగాకపోకలనె

గొల్లలుగానె పోగలును గొబ్బరిబొండమాలంచు నంచుచున్

చెంగులపిండగాఁ జలునచేసిసత్తెల్లనిపంచెఁ గట్టి

పైనంగరకాధరించి

నిడుపంచుజరీతలచాగఁ జాట్టి

పైనిం గొప్పబసచేల మొరనీటుగ వైచుక

రచ్చనున్న

నిన్నుంగని మెవ్వరంచనుకొనుంగ ద

పైయధికారియేనియున్

తామరతలపల్లె పొలుచు తావకనూలకనాలికామణీస్తోమము

చూచి-బందుగులుతోడ న చుట్టటికంబు కల్పుకోనా

మఱిచూడ నేలయని యూడిన

వారలతోడ నీవు నాఁచునురియూదలన్ జఱిపి

యందినవాఁడవుగాదె వియ్యమున్.

అట్టికాయంబు జీర్ణించి యస్థి మిగిలే
 స్వాస్థ్యతంబెల్ల యన్యులపాలంబడియె
 కూర్మకొడుకులు కూర్తులు కొందఱుచని
 రల్లయుద్యోగపదిపయు సంతరిం చె

అయినను నీవు నించుకెదనా గులపాటును నోంపనీక
 తైతయితక-తక్కనోం-ధికట-తేయని
 ముద్దులకృష్ణమోహనాంజియుపులు వేడుకన వింతిసేయు
 ముగ్ధశిశువ్రజంబు దాఁ గయిగయిఁ జప్పుటలేజలది
 కంఠమునెత్తి మొగంబు చూడఁగె .

అని నాదువెఱగుపాటును విసిరించును
 నొడిని జనువుపెనుపొస వ్రాసె
 దొనకెడు నొకయశ్రుకణము వెనుకందఁ గయోన్ముగము
 వెంబడి లేవన్
 ఆనందమగ్నమగు సమ్మానసమున లేనిపోని న్మృగాలవిడ
 సజ్జానముచే నేమంటెనొ నేనని
 యనుకొనుచు నూర్చు నేపనికుండఁ

ననుఁ దనయక్కునన్ గొనుచు
 నాయన ! నీదగువాక్యసంతతిన్ ఘనమగుసత్య మొప్పు
 నలకాలము నేబ్రతికున్న కాలమం చెనయము నెంతుఁ
 గాని యిపుడయ్యద సన్స్మృతిఁగొన్న నిష్ప్రయోజనము
 వయస్సునందెనఁగు సత్వము సంపద శాశ్వతంబులే

కలిగినపుత్రపుత్రీకల కామపుచే

నెడబాసివట్టివాగలగలు కల్గు భాగ కీలు గంజిలుచుండెద

వేళవట్టు పెరిగిపడ భోజనం బయిన దన్వి నహితుఁ

గృతార్థుడౌదు-నాశలంబులు వేళె యుండవు

నదా పారి నెంచుచు నిచవోయినన

అనుచుఁ గునుగుపాటులను ముందునకు వ్రాలఁ

దొలఁగెదను నాయ నెమ్మి సిద్ధుగనుబొమ్మ

నరిగఁ బన్నుండునుసి

ప్రక్క నరిగినర్థి కొంచెము త్తిగిల్లుచు నేను గూర్మిగంటి

౧౭

మునునలియయ్యు వార్జ్యమనముచ్చటలాడు సృసింహశాస్త్రి

నమ్మనభరి తొమ్మిదై యుటేపూర్వ విలాసము గాంచుచుండెఁ

దాఁగదలక తీరమందు-పొరుగనీ మదిఁగోరుచు నేనుడాయ

నేమిది ముట్టునంటి సిద్ధనతి దెప్పుకుచూడఁగ లేదునుండి

ఆ సదనులగొనమిది మునినీ సొగగనీని మహాప్రవాహ

మివిధి విలసిల్లినోపునని

విస్మితఁ డెచును జెప్పు నాకథ

గంగాధరుఁడెచ్చినవరముంకెగొని గాతమమునిముఖ్యుడు

వనులన్ దుంగ్రాదితటములం బడి

ముంగలఁ దాఁ బోవుచుండ మోదస్ఫూర్తి.

పిఱుందఁ జూడరాద టంట-వేడ్క-నేని భీతిన్
 వరప్రసాదుఁడమ్మునీంద్రవర్షదృష్టి నుల్కేనా
 ఝరీమతల్లి యంతరించుః జాలునటద గాఢిఁకన్:—
 ద్వరక్ ద్వరన్ మునీంద్రుఁ డల్లె పాయదీసె ముంగలన్

నాసికాత్ర్యంబకనగనీమ వెల్వడి
 నవ్యమహోద్ధతి భవ్యమగుచుఁ,
 దననడక్ బెనఁగొను తరుమూలనిచయమ్ము
 నందందుఁగూల్చి, పెన్ సందడిగను
 మునుముందుఁబలువెత్తి పోలేక నీర్మింగు
 మృగసంతతులయార్పు మించిమోసి,
 నడపాటుననుదొర్లిపడి దిశలద్రువంగ
 తాలతాలను గొట్టి రహిఁజలంగి,
 వెనుకఁజనుదెంచువాహిని విభవ మెట్లు
 లున్నదో యని
 యట్టె తానన్నమాటమఱచి కన్గొనినాఁడు నన్నొని యతఁడు
 లేదు-లేదు-గోదాపరి రా దొకింత.

ఆముని క్రమ్మఱఁ దవమున్ సోమధరునిగూర్చి చేయ
 “చూడకు” మనుచున్ “నీమంబుననుండుమ” యని
 యామఱు నరమిచ్చె
 మునియు నరిగెను మఱిలన్.

పాపికనుమఁ బగులఁగొట్టి
 ఆపరానిదగుచుఁ దొట్టి
 బాళుకుబాళుకు ముఖరితరుతి
 వెలికిఁదొరిగి వెల్లువధ్రుతి

సమపులిసంపు మెత్తిసగుచాయల నింకుచుఁబొంగుచున్
 మొగిన్-గొమిరెపుఁగామినింబలెను
 గొప్పగ వెంటను నచ్చుచున్న
 ఆయమరనదీనమాసయగు నార్యనదిన్ వెనుఁజూచె వెండి
 నయమి విడిచేఁద్రుఁడుండయు
 మహాద్భుతమే'యని పట్టినరమిన్

నదిలేదు: నా స్థితిగము:

మొదలిడినప్రయత్న మెల్ల మునిగి వృధకదా
 పదఁవడివేడె

శివుడయనొదవెను నర మింకొకవరి నుదకము రాగన్

మునియు ముందు సముద్రసాగ మునిగి వెనుక నదిచనెన్
 ముని వెనుకనుఁ జూడఁబోడు మునిగి ముందు నదియుఁబో
 దననరతము గొఱమీమహాసదీయనంగ న
 ముని వెనుక నె యట్టిదాఁక పూజ్యమౌచు నది చనెన్.

కకుదముపోల్కి నెత్తుమడిగట్టుసఁ గూర్చుని
 తోడెకాపు తాఁ గకవికనవ్వుచొక్కుఁ గొని
 గాటపుగాదిలియెల్లు
 నుత్తరం బొకతనయంటుకత్తై కినుచుండెను
 చుట్టినపాగ యొక్కసౌక్యకుఁ బడిపోవుచున్న
 మఱి గట్టిగఁజుట్టక యట్ట నెట్టుచున్

కూరపాదులు పెట్టిన చేరువై సచక్కి
 నల్లని రేవడియిక్క యద్దిః
 ఆకుపచ్చను పసుపువచ్చెస వువులు
 బీరపూవులు పూచెడు వేళ కూడః
 తొత్తిమిరినుగంధారోగ్యకోమలంపు
 గాలి వీచెడు కడచెక్క గంధనపాలుఁడుః
 నూగుటాకెఱ్ఱపూవులఁదూఁగునట్టి శనగ
 నేలంటిచల్లిన చాలు బెరయుః

అమ్మధ్యసీమ మూడే తుమ్మలు తొమ్మలనువిగిసి తొడరు
 నొకటిదూర మొక టింకనుదూరము
 | నమ్మాడవ దిఁకదూరమనుచు సంచన ననుకో

వానికంటె దవ్వుపట్టున నొప్పను మేయమిగులుగడ్డిమేటిబణువు
 అంతకంటెదవ్వు నంతంతయైయొప్ప నవ్వుదిశల
 తాళవేష్టనంబు

అయిన సత్యంతసామీప్యమందు మందుఁ
 జెలిపిసాళినవ్వులు పిన్నచెలుని దేల్పుః
 నాతఁడు తనంతకనఁబడునలరు బుణికి జైచినాడుగ
 చెలిమోము ప్రక్కకిడఁగ

బేరా ! జన్మనితైప్పపాటులను
 నత్యాహ్లాదమాడించుమన - పేరింబారఁగనవ్వుకొందుఁ
 దసకొన్ ప్రేళ్లన మనోజ్ఞంబు దైవారన్
 దూర్వపుటగురుంబు బలుకున్
 బాణిప్రగల్భక్రియన దోరంబై కలకంకణశ్వాణము
 తోడ్చి మోత మాల్గోయఁగన్.

కేవలపరస్పరంబై యూహిలసనచేష్ట లొప్ప
 నండను 'శనగిస బూవాగుఘలును చవిఁగొను
 చావును వెంటాడు పిల్లఁ డరయడు కించి
 తావెనుకి యేరుబిడకల ప్రోవును శిర సూని
 క్రుంగిపోయెడు వృద్ధస్త్రీ వారిఁ నాడనేరదు—
 కావలసినదదియ యల్లకవ కచ్చోటన్.

అరుణతఁదాల్చుముందు నపరాక్కుఁడు ధూమ్రతసాచ్చుచుండ
 నత్తరి నలలేక గౌతమి యధావిధినున్నది
 గోసమూహముల్ దరి దగతీలుటన్ నెమరుదాడల నిల్చెను:
 గొడ్లవాండ్రు వేళరయుచు నాటలన్ విసివి
 యండను దోచకకూరుచున్నవా
 రొఱయిక తెల్లు సాలిపురుగుంకుసఁ
 బోచమెఱుంగు లీనెడిన్.

ముడుతలువడు తెరచాపలఁ బడనలు
 నట్టేట గాలిపడి నడకసెడన్: గడలెంకవైదినను
 గనఁబడుకాలువమొగలు చేరు భాగ్యము గనచే
 సామాన్యవిహారపుగడ కేమో యొక్కిలుగత
 ముందతేతెంచుచు నాఁడామెఱుఁగెనుఁగొంచు సడువ
 నేమార్గములేని లంకయిక్క నిలిచితిన్
 వేసఁగివచ్చెడుననునెద మోసులనిగిరించుకొంచు
 మొలచెడుపసితోఁ గాసిలు పులిసస్థలి
 యవాసితము పెద్దబయలు వట్టిబయ లడచూడక.
 కానీ తన్మధ్యంబున జ్ఞానార్థము బెఱిగినట్టి నత్తవసులనక
 మ్రానులుగట్టుచు వృక్షములైన
 సుబోధిద్వయమ్ము నరసినవాఁడక

కలసినకొమ్మలతో మతఁ గలసినదళసముదయమున
గలిసినమూలమ్ముల—

రెండుచెట్లు వేరై మొలచియు—

నేకతమఁ బొడమఁ బూర్వపుమైత్రిన

ఆచెట్లతుట్టుకున్న తేచిన యాకాశమందు

వృధునుస్థిరమై తోచె నొకచిన్ని మేఘము

కాచి పగులు ప్రతితెలుపు కలిమి యెసంగన్

తనడుమ నొక్కస్థియుఁ బోనెలుగదు.

రావియాకు సుట్టి చలనమాన్మానిన త్రుటి యదియేయన
గానఁబడదు గాలి సురళ కడకొమ్మలనేక.

చెట్టావరించుకొన్న పట్టెల్లను

పండుటాకు పడియున్నది.

ఏపట్టునొ సుడిగాలిని నడిచుట్టుక యందందు చెదరు
శుష్కశ్రీకృష్ణు.

తూరుపున కిదుగునీడను జేగుచు,

నల్లల్లఁ బెల్లఁ జేగుచు.

నట్టుపైఁజేరిక మొదలునఁబైఁబడు వేఱానుక,

కూగుచుంటి విశ్రాంతిమెయిన్.

తలనంచి యేమి తోచక

తెలిబూజెనుబోలుబెరడు తీయుచు

నాలోఁ దలపోయఁదొడంగితిఁగద

కలకాలమునాటి బుద్ధగౌతమిగాధన్.

అనిశ మోహనాంగియగు నాలిని ముద్దులఁగూర్చు పుత్రు
 నుజ్జనముపొంటె వీడి
 వరసాఖ్యమహీపతి సూనుఁ డమ్మహీఁగానిఁ
 దవం బొనర్చుటను సత్పథి నన్తపథిన్ గ్రహించి
 నిర్వాణముజెందినా డనుచు
 జాడమతాదిమదీప్తి నెంచితిన్.

౨౦

సన్ననితాలచక్కినడిచాలునఁ బాకుచు గట్టి పెచ్చునె
 తన్నొరయంగలేచు తృణదర్పము వలచుచు
 గుల్కరాశ్యలో
 విన్నతెఱంగునాడుచును స్వేచ్ఛగఁబోయెను
 సోనజాలు నాకన్నలకింపు గొల్పె
 నయగౌరవునాగరికంపుఁబొందుగన్.

తెక్కలయులిపొరజిగితో నొక్కెడలన నిలునఁబడుచు
 నొక్కెడ భ్రమణం బక్క జముగఁ గనఁబడుచుచు
 జక్కనితూసీగ యొందు ఝంకృతిమీఱున్

వయివయి జాలుపై జలుఁగువన్నెలోఁగలకున
 నీటిఁజేరుచుండియుఁ దగులంగఁబోక

సమలీలఁ దొలంగుచు చాటుచున్

లయల్ హఠాయ లనుగంగఁ చా నెగురుచుండెను

నొంటిగనున్ననాకుఁ దోడఁలు

నిలు పింతలేనిదఁలునా నపుబోవక దాపు నొప్పుచున్

నిర్మమతాన్వితప్రత్యక్షమన నిర్మలావృత్తిని బోవు

నీరవుం మర్మము

నెల్లనేర్చుకొని మానక యుంచున

తానకశ్రుతిస బేర్చినిగూర్చువో

నకలవిశ్వము నెంతైనో నెఱుంగు!

యం చర్మలి నేదలును

నది యంతస నొక్క పొలున నెఱుగిన్

అగుచునెగురుచు చాటున్

సోగై యా నెనుక నాదుచూపు పలుగిడెన్

లోగెన్ నామది యేమో?

అగతి నది పాయనగునె యనుకొన్నంతన్.

ఇది

ఇక్కడకు నరి

ప్రబోధ సూక్తి

“—తెనుగు కవిత్వమును క్రొత్త దానిలలో నడి
పించడమునకు ప్రయత్నించిన భావస్వాతంత్ర్యప్రియులలో
తొలుదొలుత బయలుదేరిన వానిలో వెంకట రావుగా
రొక్కరు—”

మొదట రచించి.

వరుస పాఠ్యాంశములు

రచన

౧	తల్లిప్రేమ	9-11-1914
౨	స్నేహితురాలి	13-9 -1921
౩	కోయిల	21-3 -1919
౪	ప్రవాసి	26-2 -1917
౫	తల్లి	16-9 -1922
౬	పల్లెదొంగ	12-12-1917
౭	పాపము	31-8 -1916
౮	సంవేదము	?
౯	మధుర గుండె	20-1 -1918
౧౦	కుమారి	31-8 -1918
౧౧	తల్లి	28-10-1912
౧౨	నిత్యము నీనాసంవేదముపొందవన్	?
౧౩	మొదటి	8-7 -1919
౧౪	పక్షి	30-1 -1919
౧౫	సంస్కృతి	11-2 -1917
౧౬	మాతామహిమ	12-8 -1914
౧౭	గౌతమి	10-9 -1917
౧౮	జానపదప్రణయశోభ	14-2 -1917
౧౯	బుద్ధస్మృతి	7-7 -1917
౨౦	సూర్య	5-9 -1917

పుటలు } స్మరణ :- ఆయావ్యక్తి స్వరూప } ఛందస్సు
౧-౩౯ } ముఖ్య : సర్వసామాన్యముగ రా } పద్యలక్ష
} గాఢమోదవరశ్రీరంగపట్టిములందు } ణము

స ప ర ణ :—

పుట	పంక్తి	తప్పు	బిమ్మ
3	౧౧	బయ్యల్లు	బయ్యల్లు
3	౧౪	నెన్నుఁడో	నెన్నుఁడో
3	౧౫	బొరిసఁగింపు	బొరిసఁగింపు
౧౬	౮	నీకఁగిపాపలో	నీకఁగిపాపలో
౧౮	౮	గూఁతులిద్దరును	గూఁతులిద్దరును
౧౮	౧౪	దాగున	దాగున
౨3	౧౦	వడివడిఁజను	వడివడిఁజను
౨౪	౫	సంప్రీతి	సంప్రీతి
౨౪	౧౭	కాద్యంత	కాద్యంత
౨౮		౧౬	౧౬
3౦	౭	వినుతిసేయు	వినుతిసేయు
3౧	౧౭	గైకొని	గైకొని
3౬	౬	గడలెంక	గడలెంక
3౮	౧౨	నయగారపు	నయగారపు
ఊహలసందర్భము జానప్రద			జానప్రద

గ్రామ పంచాయతీ
నామ

—అభినవాంధ్రకార్యస్థాన సుప్రకాశితము—
—అక్షయ—

*

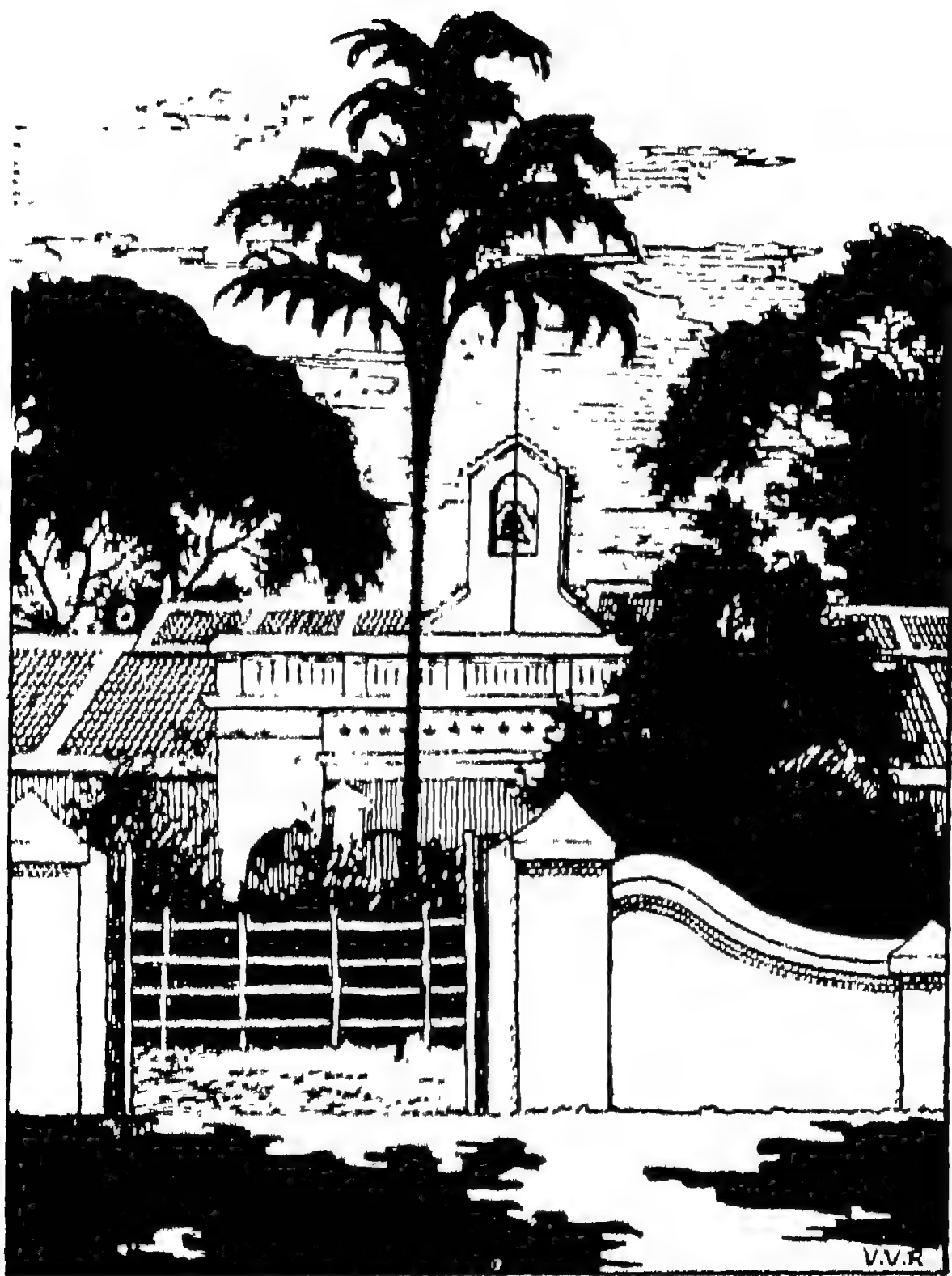
—సర్వస్వామ్యమునకు పాదము—
వల ౧— ౧౧

*

అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామినాయకుగారిచే
సరస్వతీ పనర్ ప్రవేశనందు ముద్రతిము
రాజమహేంద్రవరము

ప్రతి దేశం దాని ము

సంపాదక హక్కులు

31. 11. 1964. 20. 11. 1964.

ప్రకృతిచందనము

శ్రీ వేదము

అంకిత స్మృతి

నేఁ జదువుకొన్న

1909-1913 కళాశాలకు—

“ A spring of graceful fancy
breaking sweetly in the desert of
College Exercises
first made us friends ”

“ కళాశాలాకార్యక్రమమను నెడారిలో
తియ్యందనాన వెల్లివిరిసిన
ఒకానొక యొయ్యారఁపు టూహనప్రపంతి
మాయిరువిరి నెయ్యమునకు నాదికారణము ”

South Indian Hours.

కృష్ణపక్షమున,

నిశ,

వెన్నెలనిరాశ,

సేంతొపెద్దనల్లనిమేఘ మెచటనుండో మూసికొనివచ్చి,

చుక్కలరాశిఁదుడిచి,

కన్నుకన్నుకనఁబడని కారుఁగ్రమ్మె.

నామదిఁదోఁచె నొక్కటి ఘనమ్మగునయ్యిరులన్ గనన్;

—తదై కామృతధారవోలె, వటదందుక తొట్టు,

నదీజలంబు లీయామిని నంధకారమున నాగక,

వెల్లువ జాలువాటునో?

ఏమిటి కంచు

సయ్యవియ యెక్కడివక్కడ నిల్చిపోవునో?—

ఒకనిముసంబు సుస్థిరత యోజన సల్పితి:

వీనుదోయికిన్, దొకతొక, నీరనాళమునఁ,

దోయదనిర్భరమారుతశ్రుతిన్ వికలముగానిదై,

బెరసి, విశ్రుతమై, వినుకొద్దిస్పష్టమై, ప్రకటితమయ్యె

నిర్విరళిరావము వారిధికంభపంక్తిసే.

స్వాదుతేరమయ్యోః జీకటిపట్టునందు
 దూరదూరమై వినుచు నన్నీరరవళె. అహహా !
 తామసహృదయజన్యప్రళస్త జానపదగీతికలకంఠై
 స్వైరమగుచు. ॥

౨

కాఱు నల్లని మబ్బు
 కణజీకటగువేళ, గండురూపాన దిజ్ఞుండలమునఁ,
 బళ్ళిమదిశ,
 రవిపడ్డపాటున నిల్చెః
 దానిపై నెలవంక కానుపించెః
 ఒక చిన్ని చుక్క
 పాయక సుంతదవ్వయి, చుక్కలతేనికి జోడుగాఁగ,
 మిన్ను మి న్కనుచుండెః
 మిగిలినదెల్లను, గాలి వెలుఁగు లేక,
 కనుకొలంది నిశ్చలమయ మఱాచు,
 నిమ్మకునీర్వోసినట్టుల యొప్పారె నలుకు డెడసిః
 శాశ్వతంబుగఁ దోఁచెః
 నా సర్వదృష్టి చారుసత్యప్రతిష్ఠ గోచరమునయ్యెః
 చిటుత నెలవంక తనికెడు జిలుఁగు చుక్క
 క్రింద నీలంపునీటి మ
 బైట్లు సతమొ? ॥

౩

“చీన్న మెఱుంగు గుల్ల !

దరిఁ జిట్టిలివే యిటు కాలఁ ద్రొక్క !

నె ట్లున్నతభంగతాడనమహోద్ధతి నోర్చితి వీవు ?”

“బాలకా !

ఖన్నపడంగ నేల ? పరికించుట లెందుకు ?

నీదునాటలో భిన్నమొనర్చి,

యిప్పుడు వివేకముతో నను జూచువాడవా ?

మున్ను సముద్రగర్భమున మోదమునన్ నివసించి,
నీటితోఁ,

గొన్ననవంటి యన్నురుగుకొట్టకొసన్ మిసలాడు
కాంతితో,

నన్నెల పెంపు తోడ,

మలయానిలలోలవిలాసవైభవ ప్రోన్నతితో,

నఖాతపరిపూర్ణ మహామహిమంబుతోడ,

నేనున్న తెఱంగు

నే నయెడ నూనుచువచ్చు క్షణక్షణప్రభన్

గన్నులఁ గాంచినాడ వెటు కావొ—అటే—,

ఇపు డిందు నేను నీ యిన్నడ భిన్నమైన, మది నెంచకు,

‘జీదటికంబుదాన నే. ॥

మంగలికుట్టవాఁడొక్కఁడు మక్కువఁ
 బ్రాత సనాయి జోడుపై,
 బొంగురుతంబు, సన్నసుతి, పుట్టుచు, గిట్టుచు, నట్టుకొట్టు,
 గాలిం గడు బూరటించి యొకలీలను, బట్టమి నొక్క లీలఁ,
 బాడెంగద వాని యింటిపెఱటికొ
 నడువీధికి మాటుమోయఁగన్.

గొడుగటు లాకు లొత్తుగను గూడిన గుఱ్ఱురాయిక్రింద,
 నయ్యెడ, నిలుపొంతఁ బొంచి, యొక వృద్ధవితంతువు
 జంతికొక్క టమ్ముడువడ కట్టె యుండఁ,
 దనముం దది పెట్టుక, పుట్టెడాస వేచెడు;
 నొక యీతకుంచె వెడ నిట్టటు నీగలఁ దోలుకొంచు,
 నాబిడకు వినంబడెన్ సరసఁ బిల్లనిపాట
 దినాంత రాగమై

సాయమునందెవేళ చలి సన్నగ పై వను
 చెంగు జేర్చుకొం చాయవ వించు వించు,
 మనమం దది యెట్టిదికాఁ దలంచెనో?
 “ఓ యయ! పాడుచుంటివిర ! యొప్పుగ!
 నాదగు పెండ్లివాఁడు సన్నాయికి నిన్ను బిల్వవలెరా! ”
 యని యాడెను, నిస్సృహస్మృతికొ. ॥

ముసలి తాత యొక్కఁడు

ముందుఁ దా) డెంతయోశ్రమ వహించి లాగి సాగుచుండ,
తాళ్ల నినుపపడవ

నీళ్లకెదురు మెల్లఁ బోవుచుండెఁ, గాల్వపొడుగు మఱచి.

అతని చిన్నిమనుమఁ డావెన్క-

చుక్కానికడలఁ గూరుచుండి,

కడవ నున్న చల్లిఁ గుడుచుచుండి,

తలనెత్త కెడమచేఁ ద్రిప్పుచుండె దాని నప్పుడపుడు.

గాలి లేదు :

తాప జాలరువోలెను వ్రేలుచుండెఁ గొయ్యఁ బెనచుకొంచు,
వెనుక ముందుఁ బడవ

వేటొండు లేదయ్యె; నీటియందు దానినీడ తక్క.

ఈఁడు గేదె యైన-

ఎంచి తలఁగిపోవు; దాని కడ్డుపడఁగఁ దలఁపఁబోదు :

పడు చొకర్తు

దానివై పునఁ జూచుచు ముంచినట్టిబిందె ముంచు మఱల :

పడవ నడక తీరు-

పడవ లాగెడు తీరు-

పడవ బరువు తీరు-

ఎడఁదఁ గొల్పి, వృద్ధు నపహసించి, బిగ్గట నేనంటి-

“ఇట్లు పోవఁ జేరు టెప్పటికని”

కుఱ్ఱవాఁడు

పలికెఁ గొనరెడునగవుతో

-చిటికలోన రేవుఁ జేరమ యని

వృద్ధుఁ డూఁచుత్రాటి విసరున

ను స్సని-

ఎప్పుడైతె నేమి యేటి కనియె. ||

* ౬

అసురసంజను - చుక్క - అగపించెను

అపరదిక్పతి - తిలక - మనిపించెను

పిట్టరుతములు - చేల - వినిపించెను

కట్టకడపటి - పల్కు - కొలిపించెను

ఏరు నిండ - నీరు - ప్రవహించెను

ఇసుక తిన్నెల - వ్రాలు - మోహించెను.

కార్తీకమాసచంద్ర స్ఫూర్తికి నెడమీయఁ
 ద్వరితముగఁ గెంపుజిగిన్ మూర్తిని బెంపొందించి,
 ముహూర్తములో నర్కబింబ మున్నటె క్రుంకెన్.

అంత్యసంధ్య యొకింతసే పాకసమునఁ జెదరి,
 క్రింద నదీతలసీమపైని, దనదు ప్రతిబింబరక్తిమ
 తనుకఁజేసె, వాయుపోతంబులు దదర్శభాతి వీవ.

జయగణ మూర్కండేయాలయ ఘంటల మ్రోగుచుండెః
 లక్షించి వినన్, జయశంభో యను నుతి
 యాలయ సుప్రదక్షిణములఁ బ్రస్ఫుట మయ్యెన్.

వాసరముగూడ నది సోమవాసరంబు ;
 సకలజన మాలుమగలును
 నొకరి వెనుక నొక్కరిగఁ బోవుచుండి -
 అం దుదకమాడి
 గౌతమీతోయముల తేటఁ దీతఁ గనుచు-

వారి కెదు రొకండు వచ్చెడు
 బొట్టెండు - -

కూలినాలి కెందొకుదిరి, యపుడె పుట్టగోచి పెట్టి
పొట్టపోసికొనెడునట్టులఁ గనుపట్టెఁ బొట్టయెత్తు.

వాఁడుచేతఁ గొన్ని వాసించులేఁగెంపు మేల్లులాబిపుపులా
మెలపెసంగ గుత్తులుగను బూని కొనిపోవుచుండెను;
ఏరి కొఱకొ?

అల యొయారి యెవతె తలను దువ్వుకొనుచు
నలపూలు తుఱుముక శివునిదర్శనంబుఁ జేయనెంచి
వడిగ వాని బంపి చిడిముడి నున్నదో?

కుట్టి తనకు జీమకుట్టనట్ల - ఒక్క - ఒక్క - అడుగు
లెక్కించుకొనుచును బోవుచుండె మెల్లఁ బూవులు గొని ;
కొనుచు నంతలోన -

కూనరాగము నెత్తి మోహనంపుఁబాట ముచ్చటాడె :

కలదె వానిమదిని నెలకొన్నయొకకన్నె
వలపులేని వట్టెపాట కాక?

అంతలోనఁ గనియె

యజమానురా లాపె వచ్చుచుంట దవుల,
భాలకుండు పాట మాని మందపదవృత్తి మానుచు -
పఱుగుఁ బఱుగుఁ బోయె నెఱుకవడక -

కాని నాదుడెంద మానాటిసుమవహు నర్మగీతికతన
నైజరాగ మొండు గూర్చుకొనుచు, 'నూహింపఁజొచ్చెను
ప్రణయ సార్థకమగు భావమేదో?॥

పేటి కోయవ్వు ! యింక నీవిందు మసలుచున్నదాన
వదేమిటో యుండి యుండి చెఱగుకొనుచుంటి
నూర్చివేసిన పొలాన?

కళ్ళ మై పోయె:

నేమియుఁగానఁబడదె నీదుదారిద్ర్య మిందు గణింప;
నకట! వృధగ శ్రమపడుచుంటి వో వృద్ధురాల!

బండ్లమీదను దోలించి

వడ్లరాశి దద్దళపుగాదె నిండించెఁ బెద్ద కాఁపు:

కోత నూర్పుడు కూలీలు

జీతములని కట్టలెల్లను కొట్టుక యట్టె చనిరి:

మిగిలినది యింత యుండిన

మెలపుఁదుడిచి యింటిమాలది కొంపోయె మంటికంట:

దోచుకొనిపోయిన విధానఁ దోఁచుచుండె నట్టిదయి యీస్థలం

బిందుఁ గట్ట! నీకు దొఱకునది యేమి?

యూరక కఱకుటెండఁ గాసిలుచునుంటి

వీవార్థకమున —ననుచు

నొంటరిగ నొక్క-చోఁ

బొల్లు నొకటఁజేర్చి చేట నూదెడు ముదునలిస్త్రీ నొకర్తుఁ

గాంచి పలికిన,

నాపె వికాస మూని

మాపటికి నివ్వి నాపొట్టమాత్రమునకుఁ జాలవా యంచుఁ
దనయొడిఁ గ్రాలుచున్న ధాన్యమును జూపి, తెలిపెఁ
బేదటిక మనకః

బాబు ! నేనును నింకిందు వదలివేయు ప్రాలుమాలినతుక్కు
నాపక్షు లెల్ల పడయఁగల వాత్మభుక్తిని వలయునంతః
అమలసంతుష్టికల్పకం బలరునట్టి
నాదు జనపదఫలిత మనంత మనుచు.

—

మునుముందుఁ గ్రుంకెడు ముదుసలిపొద్దు
అద్దరినీళ్ళలో నందగించెడిని,
చిన్నారి మాతంగి చెంగలిగడ్డి
తడుపుచు దులుపుచు దరిని బెట్టుచును
ఇద్దరినీళ్ళలో నింపు వహించె,
నీళ్ళలో వారల నీడలఁ జూచి
కడసంజగడియల గడపితివెంత,

సర్చుస్సు గొల్పెడుఁ బడమటిపొద్దు-
స్వచ్ఛతఁ జూపెడుఁ బచ్చనిగడ్డి-
అయినప్పటికి నాదు నాత్మ- అదేమొ ?
నీళ్ళ నల్లాడెడు నీడలఁ దగిలి
చిన్నతీయలక్కఁ జెందె ముదంబు !

ప్రాద్దునే పట్టినట్టి యా పెద్దిముసురు
 పట్టినది పట్టినట్లుండె వదలకుండ;
 రాత్రిపడి చీకచీకటి క్రమ్ముచుండె;
 రాజమార్గంబు బందయై ప్రాముకొనెడు;

పచ్చగడ్డి మోపుల తోడఁ

బలుపురాండ్రు నిలువఁబడినార లంగడి విలుచుకొంచు.

వారిలో వృద్ధురాలోర్తు కోరసిల్లి యాత్రమున గేకలిడుచును
 నందఱఁ దనమోపు కొనఁబిల్చు:

వారిమున్నందు బెట్టిమంచిమోపను: కానియే రెంచికొండ్రు?

చీకటిఁకఁబడె వానచీకాకు హెచ్చె,

నేరిఁ గొనువారిఁ గాంచ దావృద్ధురాలు.

ఆపె మున్నందు మోపుతో

నాసకొద్ది వేచియుండెను: కడసారిఁ జూచి పోవ;

అంతలోఁ బెద్ద యాఁబోతు, మంతనమున వచ్చి,

మోపును బెటికి, కొమ్ముచ్చుపడఁగ, మేసిపోయె

నెవ్వరు కల్గఁజేసికోరు: వృద్ధురా ట్పుతయు స్నేరదే మఱల్ప

చిమ్మి పాటవేసిన చినిచిన్ని కట్లు చేతఁబట్టుక,

చీకటిరాత్రి వాన నేడ్చు చింటికిఁ బోయె నావృద్ధురాలు

ఓసి! సింహాదిరప్పన్నె! ఊఱుకోవెయంచు వెన్నూలివాఁ డనె:

ఆఱున యుధ?

ఓ ! గోపక !

యవతారము రాగంబున నెత్తుకొనుచు రంజిలుచుంటే !

నీగోవు మేఁత

చెంగట సాగ నెదుగుపచ్చికలను - చక్కగఁ గనుచున్ !

నీవు తలంపవుకద యేతావున గూర్చున్న యదియు:

తావకపీఠం బో వల్లవ !

ఎవ్వరొ చనిపోవంగట్టిన సమాధిభూమ్యున్నతమే !

నీముందుఁగల ప్రదేశ మ్మేమృత కాయమొ

యునుదహియించినదగుఁ జూ! ఏమాత్రం బెఁదఁ గలచదె?

నీవోదము నీదె యనఁగ నెగడెదు వౌరా !

అదియే సమ్మత మాఁబో !

మదిఁ దలపోసినకొలంది నాకటె తోఁచున్

వదలన్దగు రుద్రస్థలి ముద మొదవించెడిని

నిన్నుఁ బొడగాంచు తరిన్.

కావలసినవారి కన్నీరములవెచ్చు, జల్లార్ప

వాన యీచాయఁ గురియు:

అగ్నిసంస్కార మహాపరితాపంబు తీఱ

మారుతము లీతెన్ను నొలయు,

సంచయనసమయ సమ్మార్జనవిషాద మడఁగ

శాద్వలము లీయెడఁ జెలంగు :

చేసిన కర్మసశేషవిపాకంబు తుదిముట్ట

గాన మీచదును బఱఁగు :

చల్లనగుచు, దిగంతసంచార మగుచు,

గోభజిత మగుచు, భవత్కుగోష్ఠి యగుచు ;

రుద్రభూమియె యిది సమున్నిద్రమైన తావు కాని?

యో ! గోపాలధామ ! తలఁప !

౧౨

మింటఁ బశ్చిమమునఁ గంటి' కింపగు

శోభ,

నెఱుపులోఁ బ్రొద్దు కుంకెడిని వడిని :

అంతలో

నా యెఱ్ఱ నందంబు చందంబు పంటకాలువనీట.

బ్రతిఫలించుఁ : బ్రతిఫలించునొ లేదొ

యతిసమంచితవృత్తి మందమారుతము లందంద,

కలచుఁ : గలచిన పాటునఁ

గడనున్న నామది సరసకవితాభావ సౌఖ్య మూను ;

సౌఖ్య మూనినయపుడ యాశాంతమునను తన్నయుడనౌచు

గందు నస్త మయతమము : విందు రాత్రినిశ్శబ్దంబు

విశ్రుతముగ నీటికిని గాలి కందని నియతి మెఱయ.

వినెడుకొలందిఁ దీయమయి, వీనులఁ జొక్కిడుచుండె
 సారెవిన్నను విను. గీనదే సరళనాదసమార్ద్రమై
 సంజ- సంజ- నేను నడనునుండి క్రమ్మఱుచునుండగ
 వారలు గడ్డినమ్మియో పనిముగియించియో
 వడిగఁ బల్లెకొ యిండ్లకొ వోవుచుండఁ ద్రోవను,
 గనుజీఁకటం దెవరియంతన వారల మేగునంత
 ముందిఁకఁనొక దవ్వు నుండఁగనె
 తోఁచకెలుంగమరించుకొంచుఁ, బాటను గొలిపించి,
 ప్రక్కఁజనుతావునఁ గోకిలకంతమాధురీస్వనమటు
 స్థాయిఁ బెంచి,
 యలచాయినె దవ్వగుచున్ సమాప్తమా,
 జనపదకామిసీ మధురసాంధ్య సుగీతిక
 లింపు నింపుచున్.

నడరహ నెమ్ముహూర్తమున నా కవి విన్నడు
 ముహూర్త మం దొడలు రసప్రహృష్టమగుః
 రోయ్యన నయ్యది సన్నగించు నప్పుడు
 స్మృతివోలెఁ బైకొనుచుఁ బొల్చు హృదిన్ సతమున్ స శేషమై
 పడఁతులు మాలవా రయినఁ
 బాటకు వర్ణము వృత్త మున్నదే?॥

స్వస్థలామృత సౌఖ్య సంపత్తితుఁ డగుచుఁ
దలఁపు నిది మెల్ల వింతగఁ గలచుచుండ,
నేను లేనట్టు కేరున నేడ్చువాఁడు
భూతలానకు శిశువొక లాతివాఁడు.

ఒక్క మో మిందు నారసియుండమి, నతఁ
డందఱిని గ్రొత్తఁ జూచుచు సందియపడు:
ఇన్నిభాషల నొకపైన నెఱుకపడమి,
బలుకు నతఁ డేదియెదియొ యవ్యక్తముగను.

ఎవరికెటు చేయి వెలిఁబుచ్చ నేమొ యనుచు
గుప్పిలిని బట్టియుంచు నిగూఢముగను:
మెత్తనగు కెంపుటంజలు మెలఁగజంకి
నడలు దెలియఁ గోరుచు వాని ముడుచుకొనెడు.

సాధు లోకమ !

అతని సుస్వాగతమున సత్కరించుచు
దరహాసచంద్రికాంకురంబు లీరికలెత్త,
ముదంబు నెత్తి,
గాన మొనరింపనగును నీ కరణి నెఱుఁగ.

“పొడమెడునొ నీకునిద్ది యపూర్వముగను: కాదురా యన్న!
ప్రాతఁదా మేదిని యిది
ఇచ్చటే నీకుఁ దెలియఁగ వచ్చువారు
తల్లిదండ్రులు వలయుబాంధవులు చెలులు.”

వేళ్ళు పెల్లగిల్లి,
 పెద్దగోదావరి వటదకాలమందు దరిని బడ్డ
 రెండు పెద్ద చెట్లు
 మండువేసంగిలోఁ జిన్ని పాయయందుఁ జీకువాటు.

అచెట్ల మునుపొక్కనాఁడు గని
 పద్యంబొందు నేవ్రాసితిన్.
 ఏచెట్లో యిపుడెంచ నాకులెవి? ఏవీనీడ లేదీరుతం?
 బాచంద్రార్కము బుద్ధ సంస్మృతిని నూహన్ గొల్పు
 బోధిద్యయిప్పాచీనమ్ములు
 చాపకట్టుగను, నేలన్ గూలి జీర్ణించెడున్.

విపులస్కంధము పాకుడున్ గొనియె:
 వేవేల్గొమ్మ లాకారమాత్రపుఁజూపు ల్బచరించుఁ:
 బీచువలె వ్రేళ్ళ న్దారముల్ వేలి తీరఁపునాచున్ బురడించుఁ:
 నీరములఁదేలన్ దూగు రెమ్మల్
 రీసృపముల్ పోనిక సాగి నీచుఁగొనుఁ:
 నాసిన్ జూడ డొక్కండటుల్.

పద్దె మొకదాని మున్ను నేవ్రాసినట్టి వాసననొఁ: ఏమొ?
 నామనం బాసఁ గొనియె;

అనడిచెట్ల నంతంతఁ గంటి

నీలవాతావరణమందు నిల్చి నట్ల.

౧౬

పచ్చనిసస్యరాజమ ! విపంధను రాతిరివేళ

నూరకే యిచ్చమెయిన్ జలించుచును,

నింపు వహించెదు వేమిచెప్ప !

నీముచ్చట లెవ్వియో తెలియ

మోదమెసంగను మేము దీపమున్ దెచ్చటఁజూచియా

తెలివితెచ్చక యట్లు రహించుంటి వీ

వనుచున్

నేఁ జనుచుంటిఁ

గ్రొమ్మొలక లంతంతై తలల్సాపు చేనునడన్—

గాలి యొకింతరివ్వనుచు వెన్నుంబుల్కలెత్తించులోపున

నాదీపము చేతనాతెను:—

మహామోదప్రసిద్ధంబుగన్ గనవచ్చెన్ ససియెల్ల,

చుక్కజిగిలోఁ, గాదంబినీకాంతిలోఁ,

దననీ డించుక తోఁపరానిదయి,

యంధంబందె యందంబయై॥

౧౭

తీయనిభావ మెంతో యలతెన్నునె పర్వెడు: కోకిలంబ !
కో! కో! యని నీదుకూత నడకోన వినంబడి మాటుమోయ
నేమీ !

యిగురొత్తుచింతకొన కెక్కుచుఁ గొన్నుల చాటుమాటులో
సోయగమైన నల్ల నెరసో యన డాగెదు వార !
నిండునీ ర్రోయుకొలంకు వంకను
బ్రమోదమునన్ విరమించి తద్దిరా !

పాయమువంటి యమ్మధువు పాసె నినున్ ;
సహకారపాళికిం బోయె ఋతుప్రశస్తి;
వలపుంగొను దక్షిణవాయుపోతముల్ మాయములయ్యె;
మబ్బు వినుమార్గము గ్రమ్మె.
ప్రయోజనమ్ము నీ కేయెడఁ గానఁబోను.
వినికింత తగుల్వడఁగన్ రహించి స్వస్థాయీఁ
దద్దైకసారస నిస్సర్గము దోఁపఁగఁ బాడుచుంటి వాహా !
ఇఁక మామకీనశ్శ్రుతు లంతకుఁనంతకుఁ దన్నయమ్ముగన్.

మృదురసపుష్టి నీ వటుత నీను స్వరమ్మటు మూల చింతపైఁ
గుదిరె నెటూ ? రసాల మిఁకఁ గోరవె ? నిశ్చయ
మొక్కొకప్పు డియ్యెదకు విషాదసంగతములే
యనలెత్తగసేయు మాధురీమధునిభమైనసంస్మృతుల
మానసమర్మము లెందునొక్కటే.॥

వానకుఁ బిమ్మటఁ జరమభాగవిలాసము మీఱ,
 భాస్కరుం డూనెఁ గదన్న! ఎఱ్ఱని మహాజ్వలకాంతి,
 సమస్తవస్తువుల్ తో నెఱుపెక్కి తోఁపఁగను,
 తోరపుమోదము పుట్టినట్టుగఁ గానపరంపరన్
 శుకపికావళి తెక్కల నార్చి పేర్చగఁ.

సూనవిశేష మంతటివిచోద్యముగఁ వికసింపనేర
 దేచాన వయోవిలాస మలచాడ్పున నంగచయమ్మునూనతే
 దా నవకంపు మాటుపున కయ్యదియే .
 సవతన్నఁ జెల్లుబో!
 మానముతోడఁ జూడనగు మాద్రీని సొంపు విహించె.
 ఏరి కే నేనుడిఁ దెల్పఁగల్గుదును?

ఎత్తుక నాదగుచిన్నిపుత్రు నజ్ఞానుని గొంచు, జూపితిని
 చక్కని సూర్యుని మవ్వపుంజిగిన్.
 వాని కపారమై నయనపర్వమయై విలసిల్లె మోముపై.!

మూనతిరిగి పెఱుగుచేలు ముదమొసంగఁ జూచుకొం,
 చానడుమను గలుపుమొక్క నక్కడకడఁ బెఱుకుచున్
 వాననీరు కట్టుకొనుచు, బచ్చగడ్డి గట్టుపై
 నానవాలుపడిన నడను, హాళికుండు మఱలినన్.

పెద్దచెఱువు కళింగల పిట్టగోడ పైని గూర్చుంటి
నెటొ పరధ్యాని నగుచు:

ప్రక్క జలపాత గిరి ప్రతిధ్వనిని వినియో?
ముందు నెఱిఁబచ్చసస్యంపుఁ బొందు గనియో?

కాఁడి సమతఁబోవు బాడువలో తాళ్ళు

నిట్టరక్షకభటులట్టు నిలువ;

క్రిమికీటకంబులు క్రింద గుబురుపొడఁ

గీచుమంచును శబ్ద మాచిచేయ;

నిశ్చలంపుఁ గొలంకు నీటిని లాగి

తటాలు బల్లలఁ బొర్లి తూలుచుండ;

సంధ్యకాంతిని బాసి సన్నసన్నఁ గడిమిచెట్లు

పంచను గున్కుపాట్లు పడఁగ;

నెన్నుకొనుచును, నెమ్మది నింపు గొలుచు,

భాషకు నతీతమైనట్టి భావ మమరఁ జూచుచుంటిని.

వింతగఁదోఁచుఁగదర యొక్క వేళనునొక్కొక్క చక్కిచూపు!

కొంతవడి కొండుగోపండు

కొండఁదప్పి దొఱకినటువంటి గొడ్డును దోలుకొనుచు,

ముందువెడలెడుమంద చూపునను మించఁ

కోయెనే యంచు నెలుఁగె త్తి కూయుచుండి,

నన్నున్ జూచుచు నన్నవాఁడు

“తమ కానందింప నేమున్న దామన్నా నీల్మైక
రండి రండి” యని;

రమ్మన్నంతనే లేచితిన్

“అన్నా! తోచక యూరకే” ననుచు:

నే నం దంతపర్యంతమున్ గన్నారన్ గనినట్టి

పర్య మది

యే కంటన్ గనన్ జెల్లెనో॥

౨౦

ప్రకృతీ! నీక్షమ మెట్టిదోకద

మహాపాపాణగుస్తార్థమున్

శకలంబుల్, శతముల్, సహస్రములుగా,

నానాఁడునున్ ద్రవ్వి ని వికృతిజేసినఁ గాని,

లేటువిధిఁ గన్విందిచ్చుచున్ జూపఱన్ సుకృతిన్ జేసెడు

వై పరీత్యములకున్ శుష్కింప వావంతయున్.

పెడపోటుల్ గునపంబు తెన్ని యిడెనో,

వేవేగ నాయన్నిఁటన్, గడువిడ్డూరము దోఁప,

శాద్వలపుమోకల్ తన్ని తే పైకి!

పాఱడుగున్ జెక్కిన యల్ల పల్లముల

నీ యాకాశమేఘంబు గన్బడఁగన్

మిక్కిలి నాపులించుకొని సంపాదించితే నీరముల్ !

అర్థఖండితములై

యక్కడక్కడ నిల్చు నిడుదదిమ్మలు

నీట నీడఁ జూప ;

ఒండొంటి నొఱయిక నులివు గొల్పెడు తెల్లు

క్రిక్కిఱియుచు మూలచక్కి బలియ ;

ఎండ కెండుచు వాన కిగురొత్తు నొకపెద్దబూరుగు

హాయసంబోధికాఁగ ;

చిరజ్జీర్ణ తములయ్యుఁ బరివేష్టనములగు

పోతగుట్టలు

శాంతి పొందుపఱుప ;

చిన్నియల ముసుంగునగవు,

చిఱుత నుడువు,

నీదు కూడిక జలములు నెమ్మిఁదార్చు.

దాన, దాన,

స్వస్వాంత మందందుకు కాఁగ

మఱచిపోనేర్తు వెప్పటి మాపుదలలు.॥

ఇ ది

ఇ క్క డ క్క

స తి

సంకల్పమున నున్నది

సంకల్పమున నున్నది

సంకల్పమున నున్నది

ప్రబోధ సూక్తి

— — “Short and unpretentious poems”
Realistic in setting,
Inventive in Substance
Quiet in style
Suggestive in method” — —

— — “అనతిదీర్ఘములును
అకృతిమములును నగు పద్యములు
కూర్పునఁ గన్నులఁగట్టి నట్లుండునవి
అంశమునఁ గల్పింపఁబడ్డవి
శైలిని శాంతిపూరితమైనవి
సాధనమున వ్యక్తివికసితమైనవి” — —

వరుస ఊహలసందర్భము

రచన

౧ చీకటి-నదీరవము	16-9-1917
౨ ఎట్లు సతమో	7-9-1917
౩ గుల్ల	5-6-1921
౪ ప్రాంతసనాయి	19-9-1917
౫ పడవ	12-1-1919
౬ మధురగీతిక	1-9-1922
౭ వట్టిపాట	6-1-1916
౮ వరికళ్యము	11-1-1915
౯ ముదము	25-12-1919
౧౦ కడపటి గడ్డిమోపు	18-11-1917
౧౧ రుద్రభూమి-గోపకుడు	5-10-1916
౧౨ శోభ	1
౧౩ వర్ణము-వృత్తము	2-9-1918
౧౪ స్వాగతము	1-1-1915
౧౫ బోధిద్యయి-ప్రాచీనమ్ములు	1-3-1922
౧౬ పచ్చనినన్యము-దీపము	2-9-1918
౧౭ చింతపై గోయిల	5-7-1917
౧౮ పానవెనుక వెలుగు	22-8-1917
౧౯ ఏ కంటన్ గనన్ జెల్లెనో?	3-9-1916
౨౦ ఖనితస్థలి	21-8-1916

పుటలు ౧-౨౨ స్ఫురణ:—నర్వ సామాన్యముగ
 రాష్ట్రహేంద్రవర శ్రీరంగపట్టణ ప్రాంతము, ఛందస్సు పద్య
 లక్షణము.